

NAJWAŻNIEJSZE HISTORYCZNE POSTACIE ZWIĄZANE Z MIASTEM DOLNY KUBIN

Janko Vlastimil MATÚŠKA

10.1.1821 Dolny Kubin - 11.1.1877 Dolny Kubin

poeta romantyczny, urzędnik żupy orawskiej, autor słów hymnu słowackiego

Urodził się w Dolnym Kubinie, jako syn rzemieślnika Juraja Matúški i jego żony Zuzanny z domu Bencúrovej. O jego młodości wiemy bardzo mało. Nie wiemy, gdzie chodził do szkoły. Pierwszy ślad zachował się dopiero w preszburskim (bratysławskim) liceum ewangelickim, do którego jako 18-latek wstąpił jesienią 1839 r. W gimnazjum, oprócz innych znanych szturowców, spotkał także poetę Janka Kraľa, z którym razem studiowali teologię. Tutaj został również (pod wpływem Ľudovíta Štúra i innych wybitnych postaci ruchu szturowskiego) członkiem Instytutu Języka i Literatury Czechosłowackiej.

Tworzyć zaczął już podczas nauki w gimnazjum. Pisał głównie wiersze patriotyczne i okolicznościowe, opowieści i pieśni. Do jego pierwszych utworów należy pisana wierszem polska opowieść **Święte prawo** (Svatý zákon). Przeszłość była także tematem jego innych opowieści historycznych i ballad, jak **Pyszałek** (Hrdoš), **Zemsta** (Pomsta) i **Klára Záchová**, później lokalnych opowieści **Kozia skala** (Kozia skala) i **Puchowska skala** (Púchovská skala). Do jesieni 1843 r. pisał jeszcze po czesku (wiersze i pierwsze trzy opowieści), ale od września, jako jeden z pierwszych szturowców zaczyna tworzyć pieśni w swojej macierzystej gwarze środkowo-słowackiej.

Podczas nauki w Bratysławie, w proteście przeciwko usunięciu Ľ. Štúra z Instytutu Języka i Literatury Czechosłowackiej na melodię ludowej pieśni **Kopala studienkę, zaglądała do niej** (Kopala studienku, pozerala do nej) napisał wiersz **Nad Tatrou sa blýska**. Prosty w słowach, ale jest jak iskra. Staje się symbolem rewolucyjnej walki i zyskuje rozgłos wśród ludzi. W czasach wspólnego państwa Czechów i Słowaków był drugą częścią hymnu państwowego, a od powstania samodzielnej Republiki Słowackiej w 1993 r. jest jej hymnem państwowym.

Jeszcze przed rewolucją na rodzinnej Orawie napisał kilka pieśni, oprócz **Po dolinach**, szczególnie elegijne **Wzdychania spod Łysicy** (Vzdechy spod Lisice), długo żywą i recytowaną balladę **Niewidomy starzec** (**Slepy starzec**) oraz inne wiersze i piosenki. Traktując pracę jako powołanie, grywał z uczniami w teatrzykach dla dzieci i uświadomił sobie potrzebę istnienia scen teatralnych dla młodych amatorów, dla których napisał sztukę **Sieroty** (Siroty).

W połowie 1844 r. wrócił na rodzinną Orawę, gdzie aż do 1848 r. pracował jako nauczyciel i wychowawca w rodzinach orawskich, a później jako adiunkt sądowy w Trzcieńcu (Trstená).

W rewolucyjnym 1848 r. należał do czołowych przedstawicieli Powstania Słowackiego na Orawie. Uczestniczył w nim w okresie 1848 – 1849, kiedy słowaccy narodowcy z L. Štúrem wystąpili ze swoimi żądaniami zniesienia poddaństwa oraz uzyskania praw politycznych i narodowych. Niepowodzenie powstania, niekorzystny klimat i otoczenie gór północnej Orawy, gdzie wiosną 1849 r. ukrywał się przed gwardzistami węgierskimi, odbiły się bardzo poważnie na jego zdrowiu. Zamilkł jako pisarz.

W 1847 r. został urzędnikiem żupy w sądzie w Dolnym Kubinie, w którym jednym z jego podwładnych był także P.O. Hviezdoslav. J. Matuška osobiście uczestniczył w jego rozwoju poetyckim, oceniał jego początki i dodawał mu otuchy.

W 1851 r. Matuška ożenił się z Zofią Veselovską, z którą przeżył aż do śmierci 11 stycznia 1877 r. Zmarł w Dolnym Kubinie w wieku 56 lat. Pochowali go orawscy przyjaciele, którzy zadbali również o pomnik z napisem „Swoi swojemu”.

Mimo że twórczość J. Matuški nie była objętościowo bogata, to odzwierciedla dążenia narodowe oraz osobiste życzenia i pragnienia pokolenia szturowców. W historii Słowacji na trwale zapisał się jako autor pieśni przepelnionej rewolucyjnym duchem, która stała się słowackim hymnem państwowym.

Martin KUKUČÍN, (lekarz Matej Bencúr)

17.5.1860 Jasenowa – 21.5.1928 Pakrac pod Lipikiem (obecna Chorwacja)

lekarz, prozaik, dramaturg, publicysta

Urodził się 17 maja 1860 r. w dolnoorawskiej wsi Jasenowa w rodzinie rolnika Jana Bencúra-Juriša i Zuzanny z domu Paškovej.

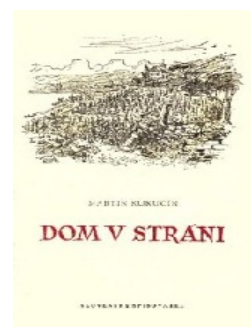
Szkolę ludową ukończył w rodzinnej Jasenowej, gdzie uczył go znakomity nauczyciel Jan Kožehuba, autor kilku podręczników. Z rekomendacji nauczyciela i narodowo uświadomionego księdza Ctiboha Zocha, który w tym czasie działał we wsi, rodzice zdecydowali się posłać go do gimnazjum w Rewucej (Revúca). Jednak władze węgierskie zamknęły szkołę i musiał uczęszczać do gimnazjum w Martinie i Bańskiej Bystrzycy. Dalej studiować mógł jedynie w węgierskim Instytucie Nauczycielskim w Klasztorze pod Znievem (Kláštor pod Znievom).

Pod koniec 1877 r. rozpoczął w Jasenowej pracę jako nauczyciel. Nauczycielem był surowym i sumiennym. Uczył języka słowackiego i węgierskiego, obok tego był organistą i notariuszem kościelnym. W Jasenowej zaczął też tworzyć. Swoje pierwsze dzieło **Na szosie** (Na hradskej ceste – 1883) posłał do redakcji „Národných novín“, podpisując je pseudonimem *Martin Kukučín*.

W Jasenowej styka się z dużą biedą, chorobami i beznadzieją. Dochodzi do wniosku, że ludzie bardziej niż nauczyciela potrzebują lekarza. W sierpniu 1884 r. rezygnuje z posady nauczyciela i rok później rozpoczyna studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Karola w Pradze. Ale pisanie pochłonęło go w takim stopniu, że przedłużył studia do ośmiu lat. Wyszło wtedy jego najbardziej znane opowiadanie **Czerwona jałowka** (Rysavá jalovica – 1885), w którym z życzliwym humorem opisuje ludzkie słabości, w tym pociąg do alkoholu. Podczas studiów wychodzą również następne opowiadania – **Młode lata** (Mladé letá), **Dużą łyżką** (Veľkou lyžicou), **Nieprzebudzony** (Neprebudený), **Na podkonickim balu** (Na podkonickom bále), **Gdy wujek z Chocholowa umrze** (Keď báčik z Chocholova umrie...). Zaczyna się mocno angażować w działalność w studenckim towarzystwie Detvan. W pełnym tragizmu opowiadaniu **Nieprzebudzony** (1896) przedstawia losy wiejskiego pastucha gęsi Ondráša Machuli, wiejskiego głupka o dobrym sercu, który stał się ofiarą wymarzonej miłości do pięknej gospodarskiej córki Zuzki. Jest to jedno z najbardziej przejmujących opowiadań Kukučina.

Po ukończeniu studiów medycznych i praktyce w Bratysławie i w Wiedniu, próbował bez powodzenia znaleźć pracę w Słowacji. W związku z tym w 1893 r. zatrudnił się jako lekarz miejski w miejscowości Selca na wyspie Bracz (obecna Chorwacja). Przygarnęła go rodzina Didoličůw, oferując mu mieszkanie i gabinet lekarski. W tym też roku napisał opowiadanie **Dies irae** (Dni gniewu), które prawdopodobnie miało rozrosnąć się w większą powieść społeczną. Szczytowym osiągnięciem w jego twórczości jest dwutomowa powieść

Dom na zboczu (Dom v stráni,) która w latach 1903 – 1904 wychodziła w **Slovenských pohľadach**. Uważana jest za arcydzieło słowackiego realizmu krytycznego. Akcja powieści rozgrywa się w środowisku małego miasta dalmatyńskiego i jest realistycznym obrazem panujących w nim stosunków. Powieść pisał nocami, gdyż przez cały dzień zajmował się chorymi. W miasteczku nikt nie wiedział, że w Słowacji jest już znanym pisarzem. Wszyscy znali go jedynie jako dobrego lekarza, leczącego bezpłatnie biednych pacjentów.

W 1904 r. ożenił się z młodszą o dwadzieścia lat córką właściciela ziemskiego Didoliča, Petronelą. Rodzina Didoličow weszła w konflikt handlowy z inną rodziną na wyspie. Kukučín, człowiek łagodnego charakteru, ciężko znosił tę wojnę i w 1906 r. zdecydował się wyjechać razem z żoną aż do Ameryki Południowej i dołączyć do emigrantów chorwackich. Początkowo osiadł w Argentynie, by następnie przenieść się do chilijskiego miasta Punta Arenas, w którym pracował jako lekarz. Zajmował się również działalnością charytatywną i wolontariatem. Nieco później małżonkowie zdecydowali się na zainwestowanie w zakup ziemi i stada owiec, co w rezultacie przyniosło im dużą stratę.

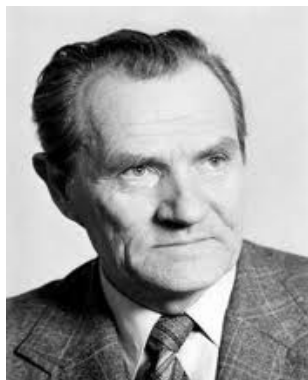
Kukučín nie zaprzestał twórczości. Posługując się specjalnym typem pisma, przygotował kilkaset stron koncepcji pięciotomowej powieści **Macierz woła** (Mať voľa), które później opracował w Europie. Powieść zaczęła wychodzić jesienią 1923 r. Przedstawia losy chorwackich emigrantów, ich walkę o przetrwanie i tęsknotę za Ojczyzną.

Podczas pobytu w Punta Arenas, około 1910 r., Kukučín stworzył *tajne pismo*, właściwie system stenograficzny, z którego korzystał notując prywatne uwagi, ale również w tworzeniu tekstów literackich. Swoim kryptogramem posługiwał się aż do śmierci. Spuściznę literacką Kukučín przekazał Macierzy Słowackiej, dlatego do Martina trafiły również tajne notatki, których jednak nikt nie potrafił rozszyfrować. W związku z tym Macierz zwróciła się między innymi do Ladislava Lorenca, specjalisty zajmującego się deszyfryzacją. Prowadzone przez cztery lata badania zakończyły się niepowodzeniem. Zagadkę pierwszej litery Lorenc odkrył dopiero w 1952 r. i wtedy krok po kroku dotarł do

tajemnicy notatników pisarza. Pełny alfabet pisma Kukučina opracował w latach 1953 – 1954. Transkrypcję wszystkich notatek stenograficznych Kukučina ukończył w 1963 r.

Wiosną 1923 r. Kukučín wraca do Chorwacji i mieszka w miasteczku uzdrowiskowym Lipik. Od czasu do czasu odwiedzał Słowację. Podczas letniej wycieczki w Tatry Wysokie w czasie burzy bardzo przemókł i od tego czasu już nie powrócił do zdrowia. Ciężkie zapalenie płuc przywiązało go do łóżka, potem doszło zapalenie otrzewnej. Chorego pisarza żona przewiozła do szpitala w Pakracu, gdzie 21 maja 1928 r. zmarł. Został pochowany na chorwackim cmentarzu narodowym, ale po krótkim czasie jego prochy zostały przewiezione na Cmentarz Narodowy w Martinie.

Anton HABOVŠTIAK, PhDr. CSc.

22.9.1924 Krzywa – 14.4.2004 Bratysława

językoznawca, pisarz

Urodził się we wsi Krzywa (Krivá), w rodzinie rolnika. Po ukończeniu gimnazjum w Trzcieńcu (Trstená), podjął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie. Po studiach, od 1950 r., pracował w Instytucie Językoznawstwa Ludovita Štúra Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie. W 1951 r. ożenił się z Katarzyną Kuchárikovą, z którą miał trzy córki.

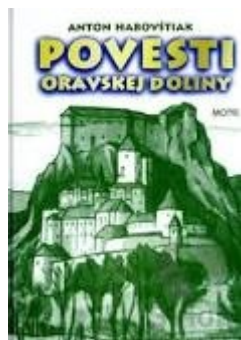
Na jego dzieciństwie i latach młodości odbił się wyjazd ojca za granicę. Nie miał nawet dziewięciu miesięcy, gdy w 1925 r. ojciec wyjechał za pracą do Kanady. Schorowany wrócił dopiero po dziewięciu latach. Podczas pobytu ojca w kanadyjskim mieście Sandone, wychowaniem syna zajmowała się matka z dziadkami. Codzienne życie było wypełnione pracą na orawskich polach. Oprócz uprawy roli, w rodzinie szyto kożuszki, spodnie z sukna, wyszywano, utrzymywano kontakty z ludźmi.

W takim otoczeniu miał możliwość obserwowania losów ludzi, a zwłaszcza słuchania ich języka, notowania różnorodnych środków wyrazu i wypowiedzi, często na wysokim poziomie stylistycznym. Jest więc naturalne, że badania nad gwarą zaczął już na rodzinnej Orawie i poświęcił im całe życie, a po wojnie z wielkim entuzjazmem zajął się gromadzeniem materiałów do badań bezpośrednio w terenie. W latach 1947 – 1951 wędrował nie tylko po

orawskich wsiach, ale odwiedzał również inne miejsca w kraju. Badania nad gwarami słowackimi prowadził także na Węgrzech i w Bułgarii. Ich wynikiem była monografia **Gwary orawskie** (Oravské nárečia), którą w 1960 r. obronił jako pracę doktorską.

Wyniki swoich badań językoznawczych publikował w wielu dziełach: **Gwary orawskie** (Oravské nárečia – 1965), **Hviezdoslav i język słowacki** (Hviezdoslav a slovenčina – 1969), **Orawskie nazwy toponimiczne** (Oravské chotárne názvy – 1970), **Orawiacy o swojej przeszłości** (Oravci o svojej minulosti), **Atlas języka słowackiego IV** (Atlas slovenského jazyka IV – 1984), **Ze słowacko-słowiańskich relacji leksykalnych z uwzględnieniem geografii lingwistycznej** (Zo slovensko-slovanských lexikálnych vzťahov, so zreteľom na lingvistickú geografiu – 1993), **Krótki słownik gwary słowackiej orawskiej** (Krátky slovník nárečia slovenského oravského – 1995), **Krótki słownik gwary słowackiej górnomitropolskiej** (Krátky slovník nárečia slovenského gornomitropolského – 1998), **Gwary środkowo-słowackie i na pograniczu dolnej i środkowej Orawy** (Nárečia stredoslovenské a na rozhraní dolnej a strednej Oravy – 1984), **Zróżnicowanie gwar orawskich w świetle nurtów kolonizacyjnych** (Diferenciácia oravských nárečí vo svetle kolonizačných prúdov – 1958), **Orawskie nazwy miejscowe utworzone od nazwisk i imion** (Oravské miestne názvy utvorené od mien a priezvisk – 1961). Jest też autorem prac: **Ľudovít Štúr i gwary słowackie** (Ľudovít Štúr a slovenské nárečia – 1956) i **Słowacki język literacki i gwary** (Spisovná slovenčina a nárečia – 1963). Jest współautorem publikacji: **Atlas języka słowackiego I** (Atlas slovenského jazyka I – 1968), **Kwestionariusz do badań gwar słowackich II** (Dotazník pre výskum slovenských nárečí II – 1994), **Słownik gwar słowackich I** (Slovník slovenských nárečí I – 1994), jak również opracowań o gwarach do monografii miejscowości orawskich.

Oprócz pracy naukowej, uprawiał również twórczość literacką. Młodzieży poświęcił powieść **Pieśń płocienników** (Plátennícka pieseň – 1985). Jej drugie wydanie poszerzone

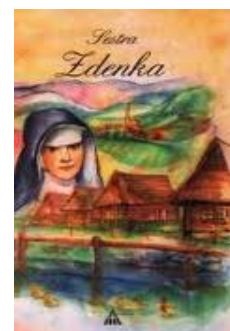

wyszło pod tytułem **Pieśń płocienników i jej zakończenie** (Plátennícka pieseň a jej finále – 1999). Podróżując po Orawie, zebrał również bardzo wiele bajek i opowieści. W ciągu 40 lat działalności pisarskiej wydał je w 24 książkach, np. **Złote dukaty w Choczu** (Zlaté dukáty v Choči – 1970), **Orawskie opowieści** (Oravské povesti – 1978), **Opowieści o Zamku Orawskim** (Povesti o Oravskom zámku – 1994), **Opowieści orawskiej doliny** (Povesti oravskej doliny – 2000) i **Opowieści spod**

Rozsutca (Povesti spod Rozsutca 2006), **Trzy rusalki na bacówce** (Tri víly na salaši – 1966), **Odważny Benko i zaklęty zamek** (Odvážny Benko a zakliaty zámok – 1985) **Trojakię skrzypeczki** (Trojaké husličky – 1991), **Księga bajek** (Kniha rozprávok – 1997), **Bajki na Boże Narodzenie** (Vianočné rozprávky – 1998). Jego twórczość literacka w sposób naturalny nawiązywała do zainteresowań językoznawczych.

Pisał również eseje: **Orawskie ścieżki** (Oravské chodníčky 1985), **Dni świąteczne i dni powszednie** (Dni sviatočné i všedné – 1995). Jest autorem opowiadań **Takie są również drogi Boże** (Aj také sú Božie cesty – 1995), **Serca, które znalazły miłość** (Srdcia, čo našli lásku – 1999) i zbioru nowel **Wołanie Ojczyzny** (Volanie domova – 1992) i **Matko moja, matko moja** (Mat' moja, mat' moja – 1999). Publikował w czasopismach, prasie codziennej i fachowej.

Habovštiak był człowiekiem wierzącym, a atrybuty chrześcijaństwa są obecne także w jego twórczości literackiej. Dzieła Habovštiaka zaliczone do literatury faktu są związane z życiem, męczeństwem i przesłaniem jego rodaczki Cecylii Schelingovej, błogosławionej siostry Zdenki. Niestrudzenie zbierał materiały potrzebne w procesie jej beatyfikacji, dopóki w czasie swojej trzeciej wizyty w Słowacji w 2003 r. Jan Paweł II ogłosił ją błogosławioną. Losy jej życia przedstawił w publikacjach: **Droga krzyża** (Cesta kríža – 1992), **Za chmurami jest moje ukochane Słońce** (Za mrakmi je moje milované Slnko – 1996, 2000), **Siostra Zdenka** (Sestra Zdenka – 2003), **Medytacje i modlitwy siostry Zdenki** (Meditácie a modlitby sestry Zdenky).

W 2004 r., a więc w roku śmierci Antona Habovštiaka, zgłoszono propozycję nazwania jego imieniem Biblioteki Orawskiej w Dolnym Kubinie. Uroczystość nadania Bibliotece Orawskiej imienia Antona Habovštiaka odbyła się 9 grudnia 2004 r.

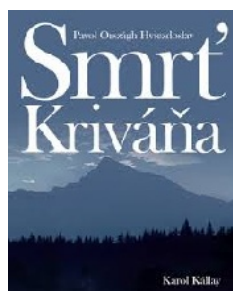
Pavol Országh HVIEZDOSLAV

2.2.1849 Wyżny Kubin – 8.11.1921 Dolny Kubin

poeta, dramaturg, tłumacz, adwokat

Urodził się 2 lutego 1849 r. w Wyżnym Kubinie, w zubożałej rodzinie ziemiańskiej, w rdzennej krainie orawskiej. W szkołach ludowych w Wyżnym Kubinie, Jasenowej i Lesztinach (Leštiny) uzyskał ogólne podstawy języków obcych. W Lesztinach za sprawą

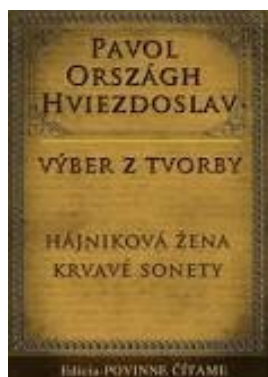
nauczyciela Adolfa Medzihradského uczono także po słowacku. On też, zwracając uwagę rodziców na wyjątkowy talent chłopca, zachęcił do posłania go dalej do szkół. Pavol bowiem w ogóle nie nadawał się do pracy w gospodarstwie, do czego przygotowywał go ojciec. Rodzina zdecydowała więc, że pośle chłopca do wujka do Miskowca (Miškovec), gdzie było gimnazjum niższego stopnia. I tak we wrześniu 1862 r. Pavol rozpoczął naukę w pierwszej klasie gimnazjum. Na wakacje nie wracał do domu, trzymała go bowiem bogata biblioteka wujka. Tutaj też pokochał węgierskich poetów i węgierską historię i sam zaczął pisać wiersze w języku węgierskim.

Gdy ukończył trzy lata nauki, nagle zmarł wujek i w związku z tym latem 1865 r. Pavol wrócił do domu. Do ukończenia gimnazjum brakowało mu tylko jeden rok, po którym chciał kontynuować naukę. Ponownie wkroczył nauczyciel A. Medzihradský. We wrześniu 1865 r. Pavol zapisuje się do czwartej klasy gimnazjum w Kieżmarku, zostając jej najlepszym uczniem. W odróżnieniu od Miskowca, życie w Kieżmarku było dużo trudniejsze. Országh utrzymywał się z kilku stypendiów i korepetycji, które dawał słabszym uczniom z zamożnych rodzin. W tym czasie znajdował się pod wpływem języka węgierskiego. Pisane w tym języku wiersze cechuje wysoki poziom i potwierdzają, że mógłby też być znakomitym poetą węgierskim, ale także niemieckim, gdyż już w Kieżmarku zaczął tworzyć wiersze także po niemiecku, a jego gimnazjalny nauczyciel nazywał go „młody Goethe“.

Na letnie wakacje w lipcu 1867 r. wrócił do domu. Drogę z Kieżmarku do Kubina pokonał pieszo. Wrócił do środowiska, z którego już prawie się wyobcował. Spotyka się ze swoim dawnym nauczycielem Adolfem Medzihradským i kubińskim proboszczem Samuelem Novákiem, którzy pożyczają mu książki Kollára, Hollého, Sladkoviča. Młody Országh widzi, że również Słowacy mają swoją literaturę i swoją przeszłość. Postanawia sam spróbować czegoś podobnego. We wrześniu 1867 r. zapisuje się do szóstej klasy. Czyta literaturę słowacką i doskonali pisanie w tym języku. Gdy był uczniem szóstej klasy, ukazał się jego słowacki debiut **Poetyckie pierwiosnki Jozefa Zbranského** (Básnické prviesenky Jozefa Zbranského). Po ukończeniu gimnazjum, w latach 1870 – 1872 studiował prawo w Preszowie, gdzie wspólnie z przyjaciółmi wydał tom p.t. **Naprzd** (Napred). Po studiach prawniczych pracował jako praktykant, a następnie już jako prawnik w Dolnym Kubinie, Senicy,

Namiestowie i ponownie w Dolnym Kubinie. W końcu w 1893 r. otworzył własną kancelarię adwokacką w Namiestowie i zaczął intensywnie tworzyć.

Wtedy powstały takie utwory, jak **Žona gajowego** (Hájnikova žena), **Ežo Vlkolinský**, **Gábor Vlkolinský**, **Bútor a Čútor**. W 1899 r. przeniósł się do Dolnego Kubina, porzucił adwokaturę i oddał się wyłącznie twórczości literackiej. Tutaj napisał **Ostatnie akordy** (Dozvuky) i tragedię **Herod i Herodiada** (Herodes a Herodias). Pierwszy tom jego dzieł zbiorowych ukazał się w 1892 r., ostatni dopiero w 1931 r.

Hviezdoslav potrafił również odpoczywać. Dotychczasowe źródła archiwalne potwierdzają, że najczęściej odwiedzał liptowskie uzdrowisko Żelezno (Železnô), położone niedaleko Orawskiej Polhory uzdrowisko orawskie Słona Woda (Slaná Voda), kurort Turczańskie Teplice i Luhaczowice (Luhačovice). Oczarowało go środowisko przyrodnicze Babiej Góry, którą odwiedzał w czasie letnich wycieczek. Na łonie przyrody zrodził się pomysł i zarys akcji znakomitego dzieła **Žona gajowego** (Hájnikova žena). Jego stosunek do przyrody odbija się w prawie całej twórczości poetyckiej. Poświęcił jej całe cykle liryczne **Dźwięki jesieni** (Jesenné zvuky), **Z jesiennych dźwięków** (Z jesenných zvukov), **Przechadzki wiosną** (Prechádzky jarom) i **Przechadzki latem** (Prechádzky letom). Pośród przyrody stoi pracowity słowacki rolnik. W rozważaniach o jego życiu oddaje hołd jego pracy. Ale równocześnie uświadamia sobie także biedne położenie ludzi wiejskich.

Mimo że w tym czasie jest już uznany za największego słowackiego poetę, używającego wybranego przez siebie samego pseudonimu literackiego **Hviezdoslav**, to nie odwrócił się od języka węgierskiego i niemieckiego, tłumacząc z nich wiele utworów literackich.

Bardzo dotknęła go pierwsza wojna światowa. Reakcją na nią był tom poezji **Krwawe sonety** (Krvavé sonety). A gdy rozpadła się monarchia austro-węgierska i w 1918 r. powstała Republika Czesko-Słowacka, włączył się aktywnie do nowego życia. Został członkiem Komitetu Słowackiej Rady Narodowej w Dolnym Kubinie, a w 1919 r. wybrano go do Rewolucyjnego Zgromadzenia Narodowego w Pradze. Niestety, niedługo cieszył się wolnością. W wyniku zapalenia płuc zmarł w Dolnym Kubinie 8 listopada 1921 r.

Theo Herkel' FLORIN

10.4.1908 Dolny Kubin – 11.3.1973 Dolny Kubin

poeta, redaktor, dyplomata, organizator życia kulturalnego

Urodził się 10 kwietnia 1908 r. w Dolnym Kubinie, w rodzinie szewca. Miał dwóch braci i cztery siostry. Do szkoły uczęszczał w rodzinnym mieście. Po dwóch latach nauki w gimnazjum realnym przeniósł się do szkoły handlowej. Studiów wyższych nie podjął.

Pisać zaczął będąc jeszcze uczniem szkoły średniej. Jako poeta był znany pod utworzonym od imienia matki Flora, pseudonimem Florin. Zatrudnił się w spółce wydawniczej i księgarskiej Tranoscus w Martinie. W 1931 r. umiera matka. Jej śmierć pozostawiła w 23-letnim młodzieńcu trwałe ślady. Jego niespokojna natura rzuciła go słowackiej enklawy w Nowym Sadzie w Jugosławii, gdzie pracował w wydawnictwie Slavija, jako agent wydawniczy.

Lata 1934 – 1940 przeżył w Paryżu, pracując jako redaktor słowackich czasopism krajanów. Był związany z Macierzą Słowacką i blisko współpracował z ambasadą czechosłowacką. W tym czasie wydał dwa zbiory poezji **Z oddali** (Z diaľky – 1936) i **Róże smutku** (Ruže smútku – 1940), esej o Janku Alexym i **Listy do rodaków** (Epištoly ku krajanom). Pobyt w Paryżu wyraźnie przyczynił się do skryzlowania osobowości poetyckiej Florina.

Przez Hiszpanię i Portugalię greckim statkiem uciekł przed nazistami do Londynu. Tam pracował w ministerstwie sprawiedliwości społecznej rządu na wychodźstwie, zajmując stanowisko komisarza ds. pomocy społecznej emigrantom czechosłowackim. Od powstania Seminarium Słowackiego pełnił funkcję jego sekretarza. Współpracował z redakcją słowacką radia BBC, wydawał czasopismo **Nowe Czasy** (Nové časy). W 1944 r. w Londynie wyszedł tom jego wierszy **Przedwiośnie** (Predjarie), a w roku 1945 i 1972 tomik **W godzinę bezdźwięczną** (V nezvučnú hodinu). Po wojnie, do 1946 r. jako dyplomata pracował w ambasadzie w Paryżu, a następnie przez dwa lata był sekretarzem ambasady czechosłowackiej w Waszyngtonie. Kolejne dwa lata pełnił funkcję osobistego sekretarza ministra spraw zagranicznych Vladimira Clementisa w Pradze. W sfinansowanych procesach politycznych został skazany na trzy lata więzienia za tzw. burżuazyjny nacjonalizm. W 1957 r. został zrehabilitowany.

Po zwolnieniu z więzienia wrócił do Dolnego Kubina. Udało mu się zatrudnić w Słowackiej Książce (Slovenska kniha). Był urzędującym sekretarzem komitetu organizacyjnego corocznie odbywającego się konkursu recytatorskiego **Kubin Hviezdoslava**. W 1964 r. przygotował i wydał podręcznik, antologię **Orawiacy w kulturze słowackiej** (Oravci v slovenskej kultúre). Po raz pierwszy w historii Orawy zbiorczo przedstawił jej wybitnych przedstawicieli. Wrażenia z pobytu w charakterze dyplomaty w Stanach Zjednoczonych opisał w zbiorze poetyckim **Ogień na Potomaku** (Oheň na Potomacu). Powstał on w 1947 r., ale wydany został dopiero w 1965 r.

W 1967 r. wyszedł tom **Kolorowa kantylena** (Farbistá kantiléna) jako zbiór wcześniej wydanych utworów. Z okazji sześćdziesiątych urodzin poety, przyjaciele i współpracownicy wydali 300 egzemplarzy jego tomiku poezji **Do żywych mówi żywy** (K živým hovorí živý). Miejski Dom Oświaty w Dolnym Kubinie w 1970 r. wydał ex librisy poety. Delikatne rysunki i atrakcyjna oprawa graficzna wydania poezji Florina są autorstwa Roberta Broža. W 1973 r. wyszedł tom wierszy **Łza w ustach** (Slza v ústach). Jest sumą żarliwych uczuć, czułych słów kierowanych do ukochanej osoby, bolesnego smutku własnej duszy, sentymentalnych rozważań o życiu powiązanych z przyrodą. Kolejny tom, który tym razem wyszedł na 65 urodziny poety jest zatytułowany **Na kamieniach czasu** (Na kameňoch času). Wiersze **Ahasver**, **Mój dom** (Môj dom) i inne, są świadectwem jego doświadczeń życiowych i osobliwości uczuć. Tak jak w całej twórczości Florina, również na tym etapie przeplata się humanizm z zainteresowaniem inną osobą. W cyklu **Ahasver** odbija się tzw. wielki świat, Paryż, Londyn. Inny cykl, w którym poszukiwał swojego miejsca i samego siebie, nosi tytuł **Z glinianą fajką w starym dworze** (S hlinienkou v starej kúrii). Wiersze prozą z tomu **Sentymentalny pielgrzym** (Sentimentálny pútnik) z 1977 r. powstały już w latach 1937 – 1940 w Paryżu. Publikował je w *Národných novinách*. Wrócił do nich i przygotował do wydania w formie książki. Niestety, jej wydania nie doczekał, ani nie zdążył uzupełnić o inne, niepublikowane jeszcze teksty z tego okresu. Tom **Sentymentalna pielgrzymka** (Sentimentálna púť), który wyszedł w 1988 r. przygotowali Jan Buzássy – część poetycką i Jan Kamenistý – część dokumentalną. Książka przedstawia Florina nie tylko przez jego twórczość poetycką, ale również zachowaną korespondencję z bliskimi mu ludźmi. Znajdziemy tu myśli z jego notatników, utworów i wspomnienia tych, którzy mieli szczęście się z nim spotkać. Wiele wierszy Florina, nieopublikowanych w poszczególnych tomach,

pozostało w rękopisach i trafiły do archiwów. Niektóre z nich w książce poświęconej Florinovi umieścił Milan Kleň.

Theo H. Florin zmarł 11 marca 1973 r. w wieku 66 lat. Przyczyną śmierci była niewydolność serca. Jest pochowany na kubińskim cmentarzu, w pobliżu grobu P.O. Hviezdoslava.

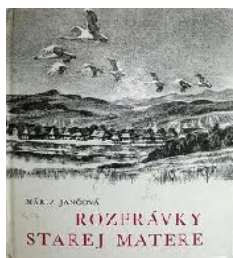
Mária JANČOVÁ

25.12.1908 Dolna Lehota – 18.8.2003 Bratysława

poetka, autorka książek dla dzieci i młodzieży, nauczycielka

Urodziła się 25 grudnia 1908 r. w Dolnej Lehocie (obecnie osiedle Orawskiego Podzamcza). Prawdziwe nazwisko Terézia Hečková (była żoną pisarza Františka Hečki). Pisała pod panięmskim nazwiskiem Jančová. Uczyła się w gimnazjum w Dolnym Kubinie i w Koszycach, gdzie w 1928 r. zdała egzamin maturalny. Następnie ukończyła dwa semetry na Wydziale Filizoficznym i jednoroczny kurs eksternistyczny z maturą w Instytucie Nauczycielskim w Bratysławie.

W latach 1930 – 1939 uczyła w szkołach ludowych w Vozokanach, Radošinej, Wielkich Lewarach (Veľké Leváre), Bernolakowie, a po wyzwoleniu w Martinie. W latach 1961 – 1966, mieszkając w Bratysławie, była redaktorką w wydawnictwie Młode Lata (Mladé letá). Za działalność literacką była wielokrotnie nagradzana, w 1970 r. za twórczość dla dzieci otrzymała nagrodę Fraňa Kráľa, a w 1975 r. uzyskała nadawany wówczas tytuł – Zasłużona Artystka. Swoje prace Maria Jančová zaczęła publikować od 1927 r. w czasopismach **Svojet'**, **Živena** i **Slovenské pohľady** Do literatury weszła jako poetka, autorka zbioru wierszy **Błogosławieni** (Blahoslavení – 1940). Zaczynała więc od poezji, ale potem uprawiała wyłącznie prozę. Krótkie utwory prozaiczne w książce **Bochenek** (Bochník – 1950) zostały szybko zauważone przez czytelników.

W artystycznie najdojrzszej książce **Bajki babci** (Rozprávky starej matere – 1953) w dialogach wnuczka z babcią daje obraz społeczny dawnej wsi. Rozmowy autorka dzieli na krótkie, zabarwione emocjami zdarzenia. Są one mistrzowskim przykładem, jak również dzieciom można uprzytomnić ciężkie życie w dawnych czasach.

Do twórczości dla dorosłych Jančová wraca w tomie opowiadań i szkiców **Dzikie gęsi** (Divé husi – 1960), w którym w chronologicznym układzie zdarzeń przenosi się z dalekiej przeszłości do współczesności. Podobnie jak we wcześniejszych książkach, także tutaj widoczne jest emocjonalne ciepło i nie narzucająca się pochwała ludzkiej dobroci. Na osobistych doświadczeniach opiera się, pisząc bajki dla najmłodszych czytelników **O torebce, co nie chciała chodzić do szkoły** (O kapsičke, čo nechcela chodiť do školy – 1964), **Madlenka** (1964), **Kojko szuka bajki** (Kojko hľadá rozprávku (1965), **Braciszek i siostrzyczka** (Braček a sestrička – 1973).

Tom bajek **Carlucci** (1966) z postaciami sympatycznych ludzików, które zawsze potrafiły pomóc sobie w biedzie i nieszczęściu, jest raczej powrotem do motywów wcześniej bardzo dobrze przyjętych książek. W 1979 r. do rąk czytelników trafiła książka **Bajki Zosi** (Žofkine rozprávky), nawiązująca z powodzeniem do **Bajek babci**. Książka **Pierwsza miłość** (Prvá láska – 1989) jest wyborem opowiadań z dwóch tomów: **Carlucci** i **Bochenek**. W prasie codziennej i czasopismach publikowała artykuły na tematy aktualne i wspomnieniowe. Z języka czeskiego tłumaczyła utwory prozaiczne dla dzieci.

Anton BERNOLÁK

3.10.1762 Slanica – 15.1.1813 Nowe Zamki

**Pierwszy kodyfikator literackiego języka słowackiego,
językoznawca, budzieli narodowy, ksiądz rzymskokatolicki**

Urodził się w Slanicy (miejscowość już nieistniejąca), a ochrzczony został 3 października 1762 r. w kościele parafialnym w Namiestowie. Według Jozefa Kohúta do szkoły podstawowej uczęszczał w latach 1769 – 1774 w Slanicy. Pod koniec 1773 r. zmarł mu ojciec i wychowaniem syna zajęła się matka. Gimnazjum niższego stopnia ukończył prawdopodobnie w Ostrzyhomiu, Trnawie lub Egerze. Wyższe klasy kończył w głównym gimnazjum w Bratysławie. W protokole Emericana o Bernolaku pisze się, że opanował język słowacki i węgierski. Dlatego też można sądzić, że niższe klasy gimnazjum kończył w środowisku węgierskim.

W latach 1780 – 1782 studiował filozofię na Akademii Królewskiej w Trnawie. Tutaj nastąpił jego debiut literacki, rzecz o patronie seminarium duchownego, królu, św. Stefanie,

Boski król Stefan (Divus rex Staphanus). Latem 1782 r. wyjeżdża do Wiednia na studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wiedeńskiego. Po dwóch latach uniwersytet przestaje istnieć i Bernolák przenosi się do Bratysławy do generalnego seminarium duchownego, mieszczącego się na zamku bratysławskim. W 1785 r. przygotował obszerny rękopis bibliografii literatury teologicznej **Nova bibliotheca theologica selecta** (Nowy wybrany zbiór książek teologicznych). Z czasów studiów teologicznych zachował się jego rękopis pracy o rolnictwie **De oeconomia ruralis** (Ekonomia rolnictwa). W maju 1787 r., będąc na piątym roku studiów, wydał pisane po łacinie dzieło **Dissertatio philologico-critica de litteris Slavorum**. Ustalił w nim podstawowe zasady pierwszego słowackiego języka literackiego i uzasadnił jego ortografię **Linguae Slavonicae per regnum Hungariae usitatae compendiosa simul et facilis Orthographia**.

A. Bernolák 29 listopada 1787 r. wyjeżdża do Čeklisa (dzisiaj Bernolákovo), by pełnić tam posługę kapłańską. Dobre warunki jakie tam zastał, pozwoliły mu do końca lata 1791 r. (kiedy z Čeklisa wyjechał), napisać niezwykle obszerne, o ogromnym znaczeniu językoznawczym prace **Grammatica**

Slavica (1790) i **Etymologia vocum Slavicorum** (1791).

Tutaj także powstał polemiczny tekst **To niewielko pismo do rąk własnych pana Anti-Fándlego ma być przekazane** (Toto maličké písmo má sa pánovi Anti-Fándlymu do jeho vlastných rúk odevzdať – 1790). Tutaj wreszcie opracował pierwszą koncepcję pełnego słownika języka słowackiego **Slovár** (1791).

W czerwcu 1791 r. obejmuje poważne stanowisko kanclerza wikariatu w Trnawie, o bardzo szerokim zakresie obowiązków. Mimo obciążenia zajęciami urzędniczymi Bernolák znalazł czas na twórczość literacką i publicystyczną. W 1795 wydał swoje kazanie **O powadze i szacunku stanu kapłańskiego** (O vážnosti a úctivosti stavu kňezského). Oprócz tego przygotował i w 1796 r. wydał tzw. mały katechizm dla młodzieży p.t. **Katechizm z pytaniami i odpowiedziami do nauczania młodzieży krajowej** (Katechismus z otázkami a odpoveďami k vynaučováňu krajinskej mládeži). W Trnawie reaktywował Słowackie Towarzystwo Naukowe (**Slovenské učené tovarišstvo**).

Gdy zwolniło się stanowisko proboszcza parafii w Nowych Zamkach, Bernolák wykorzystał sposobność i zgłosił swoją kandydaturę. Miejsce proboszcza zyskał i 3 maja 1797 r. uroczyście objął parafię. Do urzędu parafialnego należała opieka nad dwiema kaplicami (których w mieście były cztery) oraz opieka duchowa na dwoma domami opieki społecznej. Jednak głównym zadaniem proboszcza była troska o potrzeby duchowe wszystkich wiernych, którymi byli również mieszkańcy z okolic Nowych Zamków. Razem było to 6115 dusz. Był również dyrektorem szkoły miejskiej w której uczył także religii. Pełnił również funkcję dziekana dekanatu i uczestniczył w administrowaniu całym okręgiem kościelnym. Obok tego musiał troszczyć się o własne duże gospodarstwo parafialne i nadzorować majątek kościoła parafialnego. Podejmował również próby odzyskania gruntów parafialnych i egzekwowania starych dzierżaw, przez co naraził się na trudne spory sądowe. Wszystkie te obowiązki i kłopoty powodowały, że był bardzo obciążony rozlicznymi obowiązkami i pod koniec 1809 r. spisał testament.

Przed 1809 r. prowadził jeszcze godną uwagi działalność literacką. W latach 1803 – 1809 **wydał drukiem dwa kazania w języku węgierskim i jedno po słowacku** oraz jedną, **pisaną po łacinie mowę okolicznościową**. Po przybyciu do Nowych Zamków, intensywnie pracował nad uzupełnieniem i poszerzeniem **Słownika** (Slovár), który pozostał w rękopisie i był wydany dopiero po jego śmierci w 1825 r.

Długoletnia praca literacka i duszpasterska, jak również ogrom obowiązków organizacyjnych podłamały jego siły fizyczne i duchowe. W wieku 50 lat umiera w Nowych Zamkach 15 stycznia 1813 r. Przyczyną śmierci był atak serca.

Milo URBAN

24.8.1904 Rabczyce – 3.10.1982 Bratysława

prozaik, tłumacz, redaktor

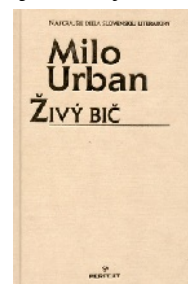
Urodził się 24 sierpnia 1904 r. w Rabczycach (Rabčice), a ściślej w gajówce w Równiach u podnóża Babiej Góry, blisko granicy słowacko-polskiej, gdzie przeżył beztrudnie lata chłopięce. Uczęszczał do szkoły ludowej w Zazriwej, Orawskiej Polhorze (Oravská Polhora), do gimnazjum w Trzcianie (Trstená), a następnie do gimnazjum pijarów w Ružomberku, którego z powodu tragicznej śmierci ojca i braku

środków finansowych nie ukończył. Przez pewien czas był redaktorem „Slováka” w Ružomberku, potem urzędnikiem w Towarzystwie św. Wojciecha w Trnawie. W 1923 r. rozpoczął studia w Wyższej Szkole Leśnej w Bańskiej Szczawnicy, ale znowu z powodu braku środków studia przerwał. Wrócił do Towarzystwa św. Wojciecha, następnie był redaktorem „Slovenského dennika” w Bratysławie, dziennika „Slovák” i wreszcie redaktorem naczelnym „Gardisty”. Po zakończeniu wojny, wraz z rodziną emigrował do Austrii, gdzie wszyscy zostali zatrzymani przez amerykańskie służby specjalne. Po półtorarocznym pobycie z trojgiem małych dzieci w obozie dla internowanych, zostali deportowani do Czechosłowacji. Po pobycie w więzieniu w Glassenbach, przewieziono go do Pilzna, potem do Pragi i w końcu do Bratysławy, gdzie w grudniu 1947 r. został osądzony, a rok później skazany na publiczną naganę.

W 1948 r. wraz z rodziną przeprowadził się do Chorwackiego Grobu, z którego w 1974 r. wrócił do Bratysławy.

Milo Urban był jednym z czworga dzieci swoich rodziców. Tragiczne wydarzenie w styczniu 1920 r., gdy we wzburzonym potoku utopił się jego ojciec, dla wrażliwego chłopca było wielkim ciosem. Matka wyszła za mąż po raz drugi i przybyło mu dwoje rodzeństwa. M. Urban ożenił się z Zofią Paňákovą. Urodziły się im dwie córki i jeden syn.

Milo Urban należy do najwybitniejszych przedstawicieli nowoczesnej prozy słowackiej. Znany stał się jeszcze w 1927 r., kiedy wydał swoją pierwszą powieść **Žywy bicz** (Živý bič). Była to pierwsza powieść, która sytuowała naród słowacki w szerszym wymiarze światowym i odkrywała wspólną problematykę człowieka.

Wieś słowacka staje się częścią światowego procesu społecznego, a jej wstrząsy, bóle i krzywdy łączą się z wielką tragedią europejską, jako konsekwencją strasznej wojny światowej. Powieść ta rozślawiła nie tylko samego autora, ale na poziom światowy wyniosła także literaturę słowacką. Drugą jego powieścią są **Mgły o świcie** (Hmly na úsvite). Trylogię zamyka powieść **W sidłach** (V osidlach – 1940). Po tej książce zamilkł. Dopiero w 1958 r. wychodzi kolejna jego powieść **Zgaszone światła** (Zhasnuté svetlá), a w 1964 r. **Kto sieje wiatr** (Kto seje vietor). Swoją słowacką sagą Urban chciał być kronikarzem swojego czasu, pragnął dać świadectwo ludzi i czasu, w którym żył.

W 1970 r. Tatran wydał książkę Urbana **Zielona krew** (Zelená krv), z podtytułem *Wspomnienia syna gajowego*, w której wraca do pięknego, ale biednego dzieciństwa

w otoczeniu rodzinnej przyrody orawskiej. Druga książka wspomnieniowa nosi tytuł **Tu i ówdzie po Halindzie** (Kade-tade po Halinde), z podtytułem *Wspomnienia człowieka zagubionego*, którą napisał w 1970 r., ale wyszła dopiero w 1992 r. Po niej, w 1973 r. napisał powieść o powstaniu **Żelazem po żelazie** (Železom po železe – wyszła w 1994 r.). Trzecią książkę wspomnieniową zatytułował **Na brzegu krwawej rzeki** (Na brehu krvavej rieky), z podtytułem *Wspomnienia dziennikarza* (1994). Ostatni, czwarty tom wspomnień ma tytuł **Wolność nie jest żartem** (Sloboda nie je špás), z podtytułem *Wspomnienia emeryta* (1996).

Szczególny talent Urbana uwidocznił się również w nowelistyce **Wolanie bez echa** (Výkriky bez ozeny), **Jasiek Kutliak** (Jašek Kutliak), **Drewniany chleb** (Drevený chleb), **Za górnym młynem** (Za vyšným mlynom). Tę ostatnią nowelę na leczeniu w Korytnicy przeczytała żona znanego kompozytora słowackiego E. Suchoňa, który na jej prośbę wykorzystał ją jako libretto opery **Krutniawa** (Krútnava).

Po przeprowadzce w 1974 r. do Bratysławy, zajmował się głównie tłumaczeniami. Zmarł w Bratysławie 10 marca 1982 r.

Ladislav Nádaši JÉGÉ, (Ladislav Nádaši)

12.2.1866 Dolny Kubin - 2.7.1940 Dolny Kubin

pisarz, lekarz

Urodził się 12 grudnia 1866 r. w Dolnym Kubinie w rodzinie adwokata, dyrektora Kasy Oszczędnościowej, przedsiębiorcy i wieloletniego starosty Antona Nádašiego. W odróżnieniu od większości literackich rówieśników, pochodzących z ubogich domów, Nádaši wyrastał w zamożnej i wykształconej rodzinie. Jego ojciec znał kilka światowych języków, interesował się wydarzeniami literackimi i kulturalnymi. Miał bardzo duży wpływ na wychowanie i postawę syna, który oprócz zainteresowania językami obcymi, przejął od niego także zainteresowanie literaturą.

Po nauce w gimnazjum (w Kieżmarku, Ružomberku i Lewoczy), wyjechał na studia na Wydziale Lekarskim w Pradze. Był aktywnym członkiem Towarzystwa Studentów Słowackich *Detvan*. Na spotkaniach Towarzystwa przedstawiano i oceniano prace młodych adeptów literatury, dyskutowano o aktualnych problemach literackich, kulturalnych i społecznych. Własne utwory, ale również referaty o krajowej i europejskiej twórczości

literackiej prezentował również Nádaši. Już w swoich debiutanckich pracach w latach studenckich, które publikował pod pseudonimem Ján Grob (Jégé) problemy człowieka przedkładał nad problemy narodu. „*Moim dążeniem w dziełach literackich jest rysować ludzi jako malarz lub karykaturzysta*”.

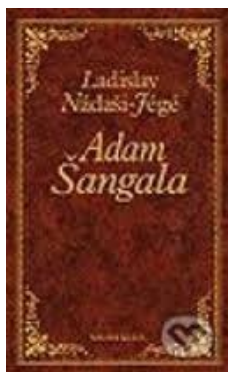
Po ukończeniu studiów w 1890 r. osiadł w rodzinnym mieście, gdzie, oprócz krótkiego pobytu w Bratysławie, działał aż do śmierci, oddając się praktyce lekarskiej. W 1891 r. został wybrany na lekarza rejonowego, a w 1902 r. został lekarzem powiatowym. Dolny Kubin jako siedziba władz żupy, dawał mu możliwość poznania jako lekarzowi ludzi ze wszystkich warstw społecznych.

Po zadomowieniu się w Dolnym Kubinie, ożenił się Marią Kohútovą, pochodzącą z bogatej rodziny płócienników w Ústí nad Oravą. Urodziło im się troje dzieci – synowie Ladislav i Mikuláš oraz córka Maria. Mieszkali we własnym domu na Rynku, w którym Nádaši miał również gabinet lekarski. Za domem rozciągał się piękny ogród w którym spotykali się z przyjaciółmi i miejscową inteligencją. Nádaši był wieloletnim bliskim przyjacielem P.O. Hviezdoslava, z którym łączyły go niemal rodzinne więzy, gdyż dzieliły ich od siebie tylko dwa domy.

W latach 1918 – 1922 był głównym współpracownikiem, a przez dłuższy czas także redaktorem naczelnym regionalnego pisma *Naša Orava*, w latach 1923 – 1925 był redaktorem odpowiedzialnym czasopisma *Orava*, w których regularnie publikował artykuły krytyczne na aktualne problemy, jako również teksty specjalistyczne z dziedziny medycyny oraz swoje teksty literackie.

Pod koniec 1926 r. został mianowany radcą ds. medycznych, przestał pełnić funkcję lekarza powiatowego i skupił się na twórczości literackiej. W okresie międzywojennym należał do najbardziej produktywnych pisarzy.

Pierwsze próby literackie zaczął publikować w 1889 r. w „*Národných novinách*” i „*Slovenských pohľadách*”. Początkowo były to opowiadania humorystyczne i nowele ze

środowiska małomiasteczkowego, które przedstawiał w satyryczny sposób. Po okresie milczenia, publikować zaczął po 1918 r., gdy wydał nowele **Kurucy** (Kuruci). Jego zainteresowania historią uwidoczniły się w pracach historycznych, które stopniowo sytuowały go w centrum słowackiego życia literackiego. Pierwszym krokiem ku temu była powieść historyczna **Adam Šangala** (1923), w której stworzył postać ubogiego

chłopca orawskiego, na którego przykładzie ukazał całą biedę życia w czasie walk religijnych w XVII w. i ich konsekwencje, które dotknęły uciskany lud. Powieść ta została sfilmowana. Inne nowele historyczne zebrał w tomach **Legenda Wieniawskiego** (Wieniawského legenda – 1927), **Z dawnych czasów** (Z dávnyh časov – 1927). Po nich nastąpiła powieść historyczna **Świętopek** (Svätopluk – 1928), w której przedstawił go jako okrutnego feudała. Do współczesności wrócił powieścią autobiograficzną **Podróż przez życie** (Cesta životom – 1930), tomem nowel **Italia** (1931), opowiadaniem ze środowiska wiejskiego **Kozinský mlyn** (1931), powieściami społecznymi **Alina Orságová** (1934) i **Z Duchem czasu** (S duchom času – 1937). W formie książkowej wyszły także jego sztuki teatralne **Kierpce św. Floriana** (Krpčky sv. Floriána) i **Mila** (1925).

W 1928 r. odbył podróż studyjną do Włoch, której celem były badania nad historią sztuki. Jest paradoksem, że mimo jego tęsknoty za krajami bardziej rozwiniętymi, prawie całe swoje życie jako lekarz wiejski spędził na Orawie i odwiedzając ubogich pacjentów – których nie stać było na zapłacenie mu za wizytę – odbył około czterysta podróży furmanką do okolicznych miejscowości, zwłaszcza do Zazriwej. Bezpłatnie rozdawał również lekarstwa.

W połowie lat trzydziestych ubiegłego wieku często chorował. Na stan jego zdrowia niekorzystnie oddziaływały wydarzenia polityczne z końca republiki burżuazyjnej. Zmarł na atak serca 2 lipca 1940 r.

Margita FIGULI

2.10.1909 Wyżny Kubin – 27.3.1995 Bratysława

prozaiczka, tłumaczka

Urodziła się 2 października 1909 r. w Wyżnym Kubinie, w rodzinie rolnika Józefa Figuli jako trzecie dziecko. Jej rodzice, Jozef i Julia z domu Becková krótko przed jej urodzeniem, po pięciu latach spędzonych w Ameryce wrócili na rodzinną Orawę, do Wyżnego Kubina. Mimo że Julia Becková pochodziła z rodziny ziemiańskiej, to wychodząc za mąż wbrew woli rodziców, musiała sama przebijać się przez życie.

Początek pierwszej wojny światowej pozbawił rodzinę ojca, który musiał zaciągnąć się do wojska austro-węgierskiego, zostawiając w domu żonę z czworgiem dzieci. Okrucieństwo wojny i opór przeciwko niej pozostawiły trwałe ślady w psychice przyszłej

pisarki, co uwidoczniło się również w jej twórczości. Przejycia z tego okresu po wielu latach opisała w kilku nowelach.

Po ukończeniu szkoły ludowej uczęszczała do trzech klas gimnazjum i do jednej tzw. mieszczanki (niższy stopień szkoły średniej) w Dolnym Kubinie. Na ten okres datują się jej pierwsze próby literackie. Oprócz literatury, interesowała się sztukami plastycznymi, uczestniczyła w działalności teatru amatorskiego, grała na skrzypcach, fortepianie i śpiewała. Miała także zdolności do matematyki i nauk przyrodniczych. W 1924 r. rozpoczęła naukę w Szkole Handlowej w Bańskiej Bystrzycy. Po maturze w 1928 r. zatrudniła się w Tatra Banku, jako korespondentka angielska. Obok tego w konserwatorium uczyła się gry na fortepianie.

Życie i twórczość Margity Figuli są związane z jej rodzinną krainą – Orawą. W 1939 r. pod pseudonimem *Morena* zaczęła publikować wiersze w czasopiśmie *Slovenská nedela*, a prozę w *kalendarzach* Tatra Banku. W 1932 r. w czasopiśmie *Živena* wydrukowało jej opowiadanie autobiograficzne **List od ojca** (List od otca). Ze współpracy z grafikiem Kolomanem Sokolem powstało bibliofilskie wydanie noweli **Węzelek ciepła** (Uzlík tepla – 1936). Zachęcona przez Jána Smreka przygotowała tom, składający się z dziesięciu nowel p.t. **Pokusa** (Pokušenie – 1937). W jej opowiadaniach i nowelach głównymi postaciami były kobiety. Autorka stara się zgłębić ich psychikę, przedstawia ich świat wewnętrzny.

Najbardziej znaną prozą M. Figuli jest powieść **Trzy kasztanki** (Tri gaštanové kone – 1940), będąca jej szczytowym osiągnięciem literackim. W sugestywnej, liryzowanej formie przedstawiła klasyczny trójkąt miłosny, dwóch mężczyzn i kobietę. Bajkowa historia, w której dobro zwycięża, a zło jest ukarane. Z jednej strony stoi pozytywny typ prostego chłopca wiejskiego Petra, który o miłość pięknej Magdaleny walczy z wiejskim przemytnikiem i awanturnikiem Janem Zápotočným. Rzecz rozgrywa się we wsi Lesztiny na Dolnej Orawie. Powieść należy do największych dzieł literatury słowackiej. Była wiele razy wznawiana i przetłumaczona na kilka języków. W 1966 r. na jej podstawie powstał film.

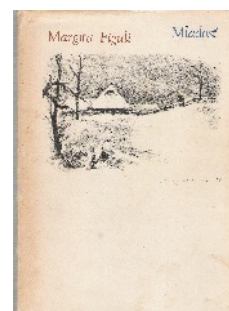
Podczas drugiej wojny światowej w noweli **Ołowiany ptak** (Olovený vták) otwarcie przedstawiła swój stosunek do reżimu Państwa Słowackiego i wojny. Dlatego w 1942 r. „z powodów zdrowotnych” musiała odejść z pracy.

Całkowicie poświęciła się twórczości literackiej i rodzinie. W 1939 r. wyszła za mąż za dr Jozefa Šustera, a w 1944 r. urodziła syna Borysława. W latach 1942 – 1945 przebywała przeważnie w Wyżnym Kubinie. Po 1945 r. zamieszkała na stałe w Bratysławie.

Podczas drugiej wojny światowej napisała sztukę dla radia pt. **Sen o živote** (1942) i przygotowywała obszerną epopeję historyczną **Babilon** (Babylon – 1946) o upadku silnego, bogatego i kulturalnego Imperium Chaldejskiego. Za tę powieść w 1947 r. otrzymała Nagrodę Państwową w dziedzinie sztuki. Z powodu ingerencji cenzury kolejne jej wydanie mogło ukazać się dopiero po dziesięciu latach.

W 1949 r. wyszła nowela **Zuzanna** (Zuzana), niedokończona powieść, pisana jeszcze przed wojną. Poprzedzała ją proza **Drwale** (Rubári). Przedstawiła w niej środowisko inteligencji i klasy robotniczej, z nadzieją na lepsze życie.

W latach 1949 – 1956 Margita Figuli pozornie milczała. Był to czas, gdy w wyniku zmian społecznych nastąpiły zdecydowane ingerencje władz w sztukę, kulturę i literaturę. Dlatego pisarka wróciła do okresu dzieciństwa. Napisała powieść autobiograficzną **Młodość** (Mladost' – 1956). Przedstawiła w niej Wyżny Kubin i jego okolice, matkę, żyjącą bez wywiezionego na front ojca rodzeństwo. Pokazała środowisko z którego pochodzi i z którego wywodzi się jej twórczość literacka.

W 1959 r. napisała libretto dramatu baletowego **Ballada rycerska** (Rytierska balada), w którym na podstawie faktów historycznych z XIV i XV w. opisała legendę o Beckowie i jego panu Ctiborowi ze Ctiborzyc. W **Legendach biograficznych** (Životopisné legendy – 1969) przedstawiła genealogię swojego rodu, powinowactwo z Hviezdoslavem, Komenskim i Janosikiem. W 1973 r. wyszła nowela **Rebeka**. Na motywie biblijnym przedstawia historię zaślubin kobiety i mężczyzny. Akcja jej ostatniej powieści **Burza w nas** (Víchor v nás – 1974) toczy się na Orawie w połowie lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Do najmłodszych czytelników jest adresowana krótka opowieść **Mój pierwszy list** (Môj prvý list – 1963), w następnym roku wyszła powieść o młodzięży i szkole **Nić Ariadny** (Ariadnina niť), młodzięży poświęciła również **Balladę o Jurowi Janosikowi** (Balada o Jurovi Jánosikovi – 1980).

Margita Figuli była również aktywną tłumaczką. Z języka czeskiego tłumaczyła bajki dla najmłodszych czytelników i sztuki dla Słowackiego Radia. Odrębną część jej twórczości

literackiej stanowi bogata publicystyka, której tematem była własna twórczość, życie społeczne oraz piękno przyrody Słowacji i rodzinnej krainy.

W 1974 r. pisarce nadano – przyznawany wówczas – tytuł Artystki Narodowej, jako wyraz podziękowania za jej twórczość literacką, ale również za przesycone głębokim humanizmem życie. Zmarła nagle 27 marca 1995 r. Pochowana na cmentarzu w Slávičom udoli (Dolinie słowików) w Bratysławie.

Vavrinec ČAPLOVIČ

5.8.1778 Jasenowa - 25.12.1853 Bratysława

kolekcjoner książek, urzędnik

Urodził się 5 sierpnia 1778 r. w Jasenowej na Orawie. Rodzice, Ladislav i Maria z domu Bobrovnická, oprócz niego mieli jeszcze troje dzieci – Zuzanę, Annę i Eleka. Rodzicom bardzo zależało na edukacji dzieci i dlatego bardzo dbali o ich kształcenie. Przez pierwsze trzy lata od 1785 r. Vavrinec uczęszczał do szkoły w rodzinnej wsi, później w Wyżnym Kubinie i Lesztinach.

W 1792 r. na dalszą naukę wyjechał do Bańskiej Bystrzycy. Z tego okresu zachował się unikatowy dokument, potwierdzający jego miłość do książek: **Catalogus Librorum qui in possessione mea anno 1792 ad diem 1. Novembr fuerunt** (Katalog książek, które były moją własnością w 1792 r. do 1 listopada). Po dwóch latach nauki w Bańskiej Bystrzycy, od 1794 r. uczęszczał do szkoły w Oždanach (Ožďany) i naukę ukończył w latach 1795 – 1798 w Kieżmarku.

Po ukończeniu nauki, od 1798 r. był urzędnikiem żupy orawskiej, wykonując obowiązki pisarza. Na Orawie działał do roku 1810 i w tym czasie pozostawał w stałym kontakcie nie tylko z przełożonymi, ale również z ludźmi ze wszystkich miejscowości orawskich. W podróżach po Orawie wszędzie, gdzie tylko mógł wyszukiwał książki, powiększając w ten sposób swoją bibliotekę.

Jako sumienny pracownik został sekretarzem osobistym głównego dyrektora dominium orawskiego Franciszka Zichyego. W służbach rodziny Zichyich pozostawał od 21 kwietnia 1810 r. do roku 1852. Mieszkał w Bratysławie i często odwiedzał Wiedeń. Tu znalazł bogate źródło nowych książek, oferowanych mu przez bratysławskich i wiedeńskich księgarzy i antykwariuszy.

W Bratysławie od 1812 r. pełnił funkcję archiwisty rodziny Zichyich. Na kolekcjonowanie książek wydawał większość swoich dochodów, zwłaszcza po tym, gdy Franciszek Zichy został komisarzem rządowym ds. regulacji Dunaju, a Vavrinec notariuszem prac regulacyjnych, z dziennym dochodem 5 zł. Będąc przez całe życie człowiekiem wolnym, oprócz kupowania książek, pomagał finansowo rodzinie.

W latach 1830 – 1836 biblioteka Vavrince Čaploviča szybko się rozrastała. Pojawił się jednak problem z jej umieszczeniem. Dlatego Čaplovič zdecydował się na przekazanie jej w formie darowizny rodakom i stosownym dokumentem uczynił to 15 kwietnia 1839 r. Po przewiezieniu książek na Orawę, nie przerwał działalności kolekcjonerskiej i do końca życia uzupełniał swoje zbiory o nowe pozycje. Ilość i jakość zgromadzonych zbiorów czyniły z biblioteki jeden z najcenniejszych księgozbiorów na Węgrzech. Jego pasja kolekcjonerska nie była celem samym w sobie, ale przemyślanym gromadzeniem książek, służących edukacji szerokich warstw społeczeństwa. Utrzymywał osobiste i przyjacielskie kontakty z wybitnymi przedstawicielami słowackiego odrodzenia narodowego.

W 1849 r. Čaplovič uległ poważnemu wypadkowi. Na ulicy potrafiła go dorożka, w wyniku czego odniósł obrażenia całego ciała. Od tego czasu podupadł na zdrowiu, zachorował na zapalenie płuc i 25 grudnia 1875 w wieku 75 lat zmarł.

Vavrinec Čaplovič w historii zapisał się jako zagorzały kolekcjoner książek i innych dokumentów, które zgromadził jako unikatowy zbiór biblioteki nazwanej jego imieniem. Na koniec 1998 r. księgozbiór liczył 86 189 jednostek bibliotecznych (łącznie z 2 173 jednostkami bibliotecznymi nowo powstałych zbiorów).

W budynku **Biblioteki Čaploviča** urządzono także *Muzeum Literackie P.O. Hviezdoslava*. Przed biblioteką stoi rzeźba Hviezdoslava z napisem na postumencie: Hviezdoslav.

Biblioteka Čaploviča przed odnowieniem.

Po odnowieniu.

Elena Hroboňová

17.4.1903 Istebne - 12.9.1961 Dolny Kubin

działaczka oświatowa, pisarka, urzędniczka

Urodziła się 17 kwietnia 1903 r. w Istebnem w znanej rodzinie Hroboňów. Jej ojciec, Ján Miloslav był aktywnym słowackim publicystą, językoznawcą, historykiem, kolekcjonerem mitów. Matka Anna z domu Kňazovičová, była znaną działaczką narodową i pracownicą socjalną, pisarką ludową, wykonawczynią pieśni ludowych. Ich troje dzieci, Ján Vladimír, Oľga i Elena poszły w ślady rodziców. Elena po matce odziedziczyła miłość do literatury, muzyki i działalności oświatowej. Grała na fortepianie, organach i akordeonie, w wieku czternastu lat zaczęła pisać wiersze. Jej wzorem był Pavol Országh Hviezdoslav, którego znała osobiście.

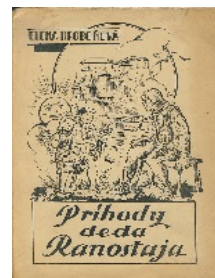
Do szkoły „mieszczańskiej” (gimnazjum niższego stopnia) uczęszczała w Dolnym Kubinie. Uczyła się również Instytucie Nauczycielskim w Koszycach, skąd wyjechała do Pragi na studia w Wyższej Szkole Socjalnej.

Jako pracownica socjalna i oświatowa bardzo dobrze poznała Orawę. Organizowała wykłady dla ludności wiejskiej, na których mówiła o podstawowych zasadach higieny, profilaktyce zdrowotnej, problemach społecznych, walce z alkoholizmem, paleniem tytoniu, dla dziewcząt i kobiet organizowała kursy gotowania i szycia. Podczas podróży po Orawie dowiedziała się dużo o życiu miejscowej ludności, poznawała jej żale i kłopoty, zwyczaje i obyczaje, a przede wszystkim piękno jej mowy.

Organizowała przedstawienia teatralne, które sama reżyserowała i w których grała różne role. Wiele sztuk sama napisała. Miała duży talent aktorski. Występowała w Słowackim Teatrze Narodowym i z dużym powodzeniem w Pradze, w sztuce Palárika *Przygoda na dożynkach (Dobrodružstvo pri obžinkoch)*.

„Widzę ją tak, jakby to było dzisiaj. Z rodzinnego Istebnego, w każdej pogodzie pieszo chodziła aż do Dolnego Kubina. Dziarsko maszerująca obok mojego domu rodzinnego w Wielicznej, zawsze wyprostowana, wysoka, z chłopięcą fryzurą, grubymi okularami. A gdy w orawskiej jednoklasówce uczyłem osiem roczników, wprowadzała mnie w tajniki pracy oświatowej. Nieraz w mojej klasie robiła wykład, wzbogacony o świetlne obrazy. Elektryczności we wsi jeszcze nie było, ale do wyświetlania obrazów dobrze służył aparat ze śmierdzącym karbidem.” (Józef Janek, nauczyciel).

Z początków jej twórczości teatralnej zachowały się drobne opowiadania ze środowiska wiejskiego, jako lektura edukacyjna dla ludzi na wsi: **Za grzechy ojców** (Za hriechy otcov), **Zagłada od brudu** (Z nečistoty do záhuby), **Kara bacy Zwary** (Trest baču Zvary), **Dzień wyboru w Zazworze** (Deň volby v Zázvorí), **Przędzenie w Zazworze** (Priadký v Zázvorí), **Cierpienia Łomniańskich kobiet** (Neduhy Lomnianskych žien). Nowele: **Lamenty i uśmiechy górskich dolin** (Žalostenie a úsmevy horský dolín), **Twarde serca** (Tvrdé srdcia), **Cierpienie Agaty Hoškinovej** (Utrpenie Agáty Hoškinovej) i znana nowela **Nie zapominamy o bohaterach** (Nezabúdamy na hrdinov). Do większych utworów literackich należą **Przypadki dziadka Ranostaja** (Príhody deda Ranostaja), z których promieniuje wielka miłość pisarki do ludzi i dążenie do niesienia pomocy wsi w zmianie starego życia na nowe. E. Hroboňová napisała także kilka sztuk teatralnych: **Pod batem** (Pod knutou), **Patriotyczny pazur** (Vlastenecký pazúr) i **Jęk karpaccich dolin** (Ston karpatských dolín). Po 1945 r. była współzałożycielką Słowackiego Związku Kobiet.

Podczas drugiej wojny światowej pomagała organizować ruch podziemny, a po wybuchu Słowackiego Powstania Narodowego w 1944 r. znalazła się w szeregach partyzantów, niosąc pomoc rannym. Tematykę powstańczą wykorzystała także w kilku sztukach i wykładach. Z tego okresu pochodzi także wiersz **Komuna**. Za udział w powstaniu w 1964 r. została odznaczona **In memoriam – 1964**.

Jednak cierpienia wojenne nie pozostały bez śladu. Zmarła stosunkowo młodo, 12 września 1961 r. w Dolnym Kubinie. Jest pochowana w Istebnem.

Fotografie:

Archiwum Biblioteki Orawskiej w Dolnym Kubinie.

Literatura:

- Knižný fond regionálneho oddelenia Oravskej knižnice A. Habovštiaka: Biografický slovník dejateľov Oravy / Augustín Maťovčík. – 1. vyd. – Námestovo: Štúdio F, 2010. – 300s. ISBN 978-80-89070-45-9
- Personálna kartotéka – Osobnosti Oravy

Lubica Luptáková. W Bibliotece Orawskiej im. A. Habovštiaka pracuje od 1987 r. Zaczynała w Oddziale dla dzieci, później przeszła do Oddziału Beletrystyki, a od września 2010 r. pracuje jako bibliografka w Oddziale Regionalnym. W 2011 r. opracowała bibliografię osobową – *Darina Laščiaková* – wykonawczynie ludowych pieśni orawskich, ulotkę bibliograficzną – *Ignác Kolčák*, malarz, a w roku 2012 bibliografię osobową – *Anton Bernolák* – pierwszy kodyfikator słowackiego języka literackiego i ulotkę bibliograficzną – *Jozef Janek i Ján Štepita* (autorzy regionalni). W 2013 r. przygotowuje przewodnik po opowieściach orawskich – *Orawa w opowieściach* oraz ulotki bibliograficzne z okazji rocznic wybitnych postaci.